

KARACAOĞLAN VE MUSİKİ

Nevzat GÖZAYDIN

Yüzlerce yıldan beri büyük bir sadakatle ve vefa göstererek korunan dilimizi işleyen, yayan ve sevdiren şahsiyetlerin başında Yunus Emre gelir. Yaşadığı 13. yüzyıldan itibaren hafızalara kazınan, cönklerle ve mecmualarla taşınan tertemiz ve kolay anlaşılır Türkçesi, aradan geçen yedi yüz kusur yıla rağmen günümüzde de örnek alınıyor, ilahileri besteleniyor ve şevkle, zevkle icra ediliyorsa onu, elbette büyük bir sanatkâr olarak takdir etmemiz gerekmektedir.

Bir dili, ister yazılı ister sözlü olarak kök saldığı ve yayıldığı topraklardaki kişilerin özellikleri ve nitelikleri geliştirir. Halkının ne tür özelliklere ve niteliklere sahip olduğunu yakından tanıyan; akıllı, sabırlı ve sevgi dolu insanların kendi çağında ortaya koyduğu eserler, yüzlerce yıl, içinde bulunduğu toplumun her zaman öğündüğü, beğendiğı, örnek aldığı kalıcı eserler olmuştur. Bu tür eserler, aradan kaç yıl geçerse geçsin, hiç eskimezler. Dillerinin sade olmasından dolayı, eskiyle yeni arasında kurdukları dil ve kültür köprülerinden genç kuşaklar da rahatça geçerler.

Türkçe söz varlığındaki özellikleri, güzellikleri ve incelikleri yakalayıp onları eserlerinde uzun ve yorucu emekler harcıyıp işleyenler gerçek sanatkârlardır, sözde “sanatçı” değil!..

Bu sanatkâr, dili oluşturan sözlerdeki şekli, ahengi, rengi, ifade çeşitliliğini hazmetmiş, onların estetik değerlerini bilen, bunları da toplama kolayca aktaran üstün yaradılışlı bir şahsiyettir.

Halkımızın yıllardır sevdiği Yunus Emre’den sonraki yüzlerce yıl içinde bilinen, bilinmeyen yüzlerce halk veya divan şairi arasında, Karacaoğlan’ın Yunus Emre gibi kalıcı eserler verdiğine baktığımızda, onun da güçlü bir

sanatkâr olduğunu anlarız. Yüzlerce makaleye, bildiriye ve kitaba konu edilen Karacaoğlan'ın şiirleri, ona ait olmadığı iddia edilen şiirler de dâhil olmak üzere, döneminin Türkçesini günümüze aktarmıştır. Aktarılan bu şiirler kolaylıkla anlaşılıyor ve seviliyor da...

Yaklaşık üç yüzyıldan beri bilinip sözlü gelenekte ve cönklerde aktarılan şiirleri, her zaman aynı tadı, havayı ve güzelliği insanlarımıza hissettirmektedir. Karacaoğlan hangi dizenin, hangi uyağın nerede, nasıl kullanılması gerektiğini çok iyi ortaya koymuştur. Şiirin dış ve iç ahengini sağlayan sesleri okuyanın, dinleyenin beklentilerini rahatça karşılar. Böylece o şiirler kalıcı olur, unutulmazlık kimliğini kazanır.

Karacaoğlan'ın şiirlerinin unutulmazlığına önemli ölçüde yardımcı olan musiki unsuru da gözardı edilemez. Yunus Emre'nin şiirlerinde ve ilahilerinde bulunan seslerin, hecelerin, sözlerin rengini, tınısını, ahengini ve anlamını; kendi bilgi, görgü ve zevk yoğunluğu içinde farklı bir yol tutarak değerlendiren insanlar ise bestekârlardır. Hem Yunus Emre ve hem de Karacaoğlan konusunda çalışan bestekârlar onların şiirlerinin ve ilahilerinin daha çok yaygınlaşmasını sağlamışlardır.

Dil ve musiki... Kültür alanında çok sık birlikte boy gösteren Karacaoğlan şiirleri, hem klasik Türk müziği içindeki bestelenmiş şarkılarda ve hem de anonim türkülerde canlılığını korumaktadır. Bunlar kitle iletişim araçları -radyo, tv, internet- yoluyla günümüzde sık sık karşımıza çıkmaktadır. Yıllardan beri Karacaoğlan üzerinde çalışan ve yayınlarıyla onu tanıtan eser sahipleri, genellikle onun söz varlığı üzerinde durmuşlardır.

Beste veya türkü formu hakkında musiki bakımından derin inceleme ve tahlilleri yapmak için, elbette ki, bir müzisyen hassasiyeti, bilgisi ve donanımı gerekmektedir. Böyle bir araştırma için de eldeki mevcut Karacaoğlan malzemesinin sabır, gayret ve emek isteyen bir biçimde ayrı ayrı değerlendirilmesi şarttır.

TRT'nin gerek Klasik Türk Müziği ve gerek Türk Halk Müziği arşivinde repertuvara girmiş dokuz şiiri ya bestelenmiş olarak ya da anonim türkü biçiminde radyolarımızda icra edilmektedir.

Bu mevcut dokuz parçayı Hacettepe Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Ayten Kaplan, söz ve müzik uyumu açısından ele alarak değerlendirme yoluna gitmiştir.¹ Günümüze kadar böylesine geniş bir tahlil çalışması,

1 Ayten Kaplan, *Söz ve Müzik Uyumu-Karacaoğlan'ın Bestelenmiş Eserleri*, Hacettepe Üniversitesi yayınları, Ankara, büyük boy, 125 s.

Karacaoğlan şiirleri için mevcut değildir. Onun kitabındaki araştırma planı içinde üç ana bölüm vardır. Birinci bölüm Karacaoğlan şiirlerinin biçimsel özellikleri, TRT'deki TSM ile THM arşivinde kayıtlı şiirleri; 2. bölümde söz ve müzik uyumu; son bölümde de değişik varyantlar ve biçimlerdeki eserlerin ayrı ayrı prozodi (söz-müzik uyumu) incelenmiştir.

Yazar, Karacaoğlan şiirlerindeki müzik biçimleri arasında murabba şarkı, muhammes şarkı, müseddes şarkı ve müsemmen şarkı olduğunu belirttikten sonra bunların şekil özelliklerini de gösterir. Söz gelimi, yukarıdaki terimlerin açıklanması sırasında konunun uzmanları tarafından tanımların nasıl yapıldığına, burada eksik veya farklı yanların ne olduğuna da işaret etmiştir. Yılmaz Öztuna, Cem Dilçin, Feridun Darbaz ve Cemil Demirsipahi'nin çalışmaları bu kaynaklar arasındadır. Türkülerin değerlendirilmesinde de Pertev N. Boratav, Şemsettin Sami, Fuat Köprülü, Ahmet Talat Onay'ın çalışmaları başta gelmektedir.

Burada sözü edilen dokuz şiirin, şarkı ve türkü biçimlerine baktığımızda da şöyle bir tabloyla karşılaşırız:

1. İncecikten bir kar yağar (türkü biçimi/kök dizi ve şarkı biçimi segâh),
2. Ela gözlerini sevdiğim dilber (türkü biçimi/kök dizi ve şarkı biçimi evc),
3. Çıktım yücesine seyran eyledim (türkü biçimi kök dizi ve şarkı biçimi muhayyer kürdi),
4. Yeter olsun yeter olsun (türkü biçimi (kürdi) ve şarkı biçimi hicaz hümayun),
5. Gökyüzünde tüten olsam (türkü biçimi muhayyer ve şarkı biçimi a. suzinak, b. nikriz, c. acemaşiran),
6. Ela gözlü benli dilber (türkü biçimi uşşak ve şarkı biçimi a. hüseyni, b. hicaz),
7. Gönül gurbet ele varma (türkü, biçimi muhayyer ve şarkı biçimi hicaz),
8. Deli gönül uçtu yine (şarkı biçimi a. hicazkâr, b. karcığar),
9. Dinle sana bir nasihat edeyim (türkü biçimi a. uşşak, b. karcığar).

Doç. Dr. Kaplan, bu dokuz parçanın söze ilişkin özelliklerini ayrı ayrı göstermiş ve açıklamalarını da yapmıştır. Söz gelimi parçalardaki uyaklar, hece ölçüsü durakları aliterasyonu belirtmiştir. Eserlerin TRT repertuar

numaraları da eklenmiş olup sadece “yeter olsun yeter olsun” muhayyer kürdi şarkı biçiminin yanı sıra Cemil Demirsipahi'nin “yo Ayşe yo Ayşe” başlığı ile notası verilen parça, TRT repertuarına alınmadığı için gösterilmemiştir.

Klasik Türk Müziği (bazı kaynaklar Türk Sanat Müziği terimini kullanıyor) içinde bulunan makamların, halk müziğimizde de farklı adlar altında varlığını sürdürdüğünü araştırmacılar yıllar önce kanıtlamışlardır.² Hâlbuki Türk Müziği temelde birdir ve ayrılması da söz konusu değildir. Halk müziğindeki “ayak” terimi, “makam” karşılığı olarak kabul edilir. Her ayağın da klasik müziğimizdeki karşılıklarına baktığımızda da şu tabloyla karşılaşırız:

1. Müstezad ayağı: rast, nikriz, mahur, zavil ve acemaşiran makamları,
2. Garip ayağı: hicaz, uzzal, şehnaz, zirgüle, hicazkâr, şedaraban, suzidil, evcara makamları,
3. Misket ayağı: segâh, müstear, hüzzam, evc, ferahnak makamları,
4. Kalenderi ayağı: saba, dügâh, bestenigâr makamları,
5. Müstezad(!) ayağı: nihavend, sultaniyegâh, ferahfeza, buselik, hisarbuselik, şehnaz-buselik, tahir-buselik, bayati-buselik, neva-buselik makamları,
6. Kerem ayağı: uşşak, bayati, neva, tahir, hüseyini, gülizar, muhayyer, muhayyer-kürdi, hicazkâr, karcıgar, bayati- araban makamları.³

Yukarıdaki tabloya bakıp Kaplan'ın kitabıyla karşılaştığımızda, klasik makamları belirttiğini, ancak ayaklar konusunda herhangi bir açıklama yapmadığını görüyoruz. Hiç olmazsa birer ufak notla durumu açıklasaydı daha iyi olurdu.

Elimizdeki kitabın alanında çok önemli bir kaynak olduğunu belirtmiyim. Türk edebiyatı ve müziği için her zaman el altında bulundurulması gerekir. Hele de söz-müzik uyumu söz konusu olduğunda kesinlikle göz önünde tutulması gerekli olan başarılı bir çalışmadır. Kendisini kutluyorum ve bu yolda diğer müzik bilimi ile uğraşanların, söz gelimi Yunus Emre'nin şiirlerini de değerlendirmesini beklediğimi belirtmek istiyorum.

2 Cinuçen Tanrıkorur, “Türk Halk Musikisi ve Klasik Türk Musikisi”, *ERDEM- Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, C. 1, S. 2 (Mayıs 1985), s. 559-571

3 *bk. agm.*, s. 564/565